

קץ בבל

על פי מסכת מגילה יא: - יב.

רפאל מיוחס

סוף ימי הבית הראשון.

צדקיהו מולך על שארית עם ישראל בירושלים, כאשר כל משפחת המלוכה וחשובי העם גלו כבר לבבל עם יהויכין המלך הקודם. רוב כלי המקדש נשדדו ונגנזו באוצרות מלך בבל.

נביאי השקר מפיחים בעם תקוות שווא ומשכנעים את כולם שהנה, ה' שובר את עול מלך בבל מעל הגוים ובני ישראל ישבו על אדמתם לבטח. נבואות השקר גורמות לעם ישראל להאמין שהגלות הזו עתידה להסתיים בקרוב, וישובו עוד זמן מועט כל אחיהם הגולים אל ארץ הקודש יחד עם כלי בית המקדש הגזולים. צדקיהו המלך ושריו רוצים למרוד במלך בבל ולהלחם בו מתוך אמונה שלמה שממלכת בבל עומדת להתמוטט בכל רגע.

גם היהודים אשר גלו לבבל חוששים להיאחוז באדמת בבל. הם חשבו לתומם שעוד מעט יגאלם ה' וישיבם אל בתיהם ואל משפחותיהם שנשארו בירושלים.

מנגד לכל העם ולנביאי השקר - עמד ירמיה הנביא עם מוטות ברזל על צווארו וקרא לכל גויי העולם להכניס את צווארם מתחת לעול מלך. הוא הזהיר את אנשי ירושלים ואמר להם לא למרוד בנבוכדנצר, ואל אנשי בבל שלח ירמיה ואמר להם לבנות בתים ולטעת כרמים - כי עוד ארוכה הגלות. **כִּי לְפִי מְלֵאת לְבַבְךָ שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם, וְהִקְמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת דְּבַרֵי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה** (ירמיה כט י).

חוץ מהנבואה על פקידת עם ישראל מקץ שבעים לבבל, ניבא ירמיה גם שאימפריית בבל תקרוס שבעים שנים לאחר שהתחילה את דרכה. **”וְהָיָה כְּמֵלֵאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל מֶלֶךְ בָּבֶל... אֶת עֹנָם וְעַל אֶרֶץ כְּשָׂדִים, וְשִׁמְתִי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם”**

(ירמיה כה יב), ולכאורה הנבואות מקבילות ומשלימות זו את זו, דהיינו בסוף שבעים שנה למלכות בבל - ממלכת בבל תיפסק ועם ישראל יפקד.

לקראת תום שבעים השנים, חישב דניאל את שנות הגלות על פי נבואת ירמיה, והתחנן אל ה' שירחם על עמו ויגאל את ישראל כאשר הבטיח. וכך כתב דניאל: "אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינְתֵי בְּסַפְרֵימ, מִסְפֵּר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֶל יִרְמְיָה הַנְּבִיא לְמִלְאוֹת לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַם שְׁבַעִים שָׁנָה..." (דניאל ט ב).

מהשוואה פשוטה בין נבואת ירמיה לבין דברי דניאל - רואים אנחנו שירמיה ניבא שה' יפקוד את ישראל כשימלאו לבבל שבעים שנה, ואילו דניאל אומר שהנבואה דיברה על מילוי שבעים שנה לחרבות ירושלים. דברי ירמיהו אינם ברורים כל צרכם, כי כאשר הוא מנבא על שבעים שנה לבבל, הוא לא אומר האם כוונת ה' לתחילת מלכות בבל, או שמא לגלות בבל. אם הכוונה היא לגלות בבל, לא ידוע לנו אם לגלות הראשונה או לשנייה.

לשונו העמומה של ירמיה, נתנה פתח לאנשים רבים לנסות לחשב את שבעים השנים, כאשר כל אחד התחיל את המניין מנקודה אחרת כי חשב שהוא בניגוד לקודמיו הבין טוב יותר את דברי ירמיה.

עלינו לברר מדוע לא השתמש ירמיה בלשון נהירה ופשוטה שלא תשאיר מקום לספיקות.

סקירה היסטורית קצרה

יאשיהו מלך יהודה היה צדיק גדול. לאחר שהשביע את עם ישראל ללכת בדרך ה' ולשמור מצוותיו - התחיל יאשיהו בטיהור הארץ מעבודה זרה. הוא הוציא מבית המקדש את הכלים המשוקצים שנתנו שם אביו וסבו (אמון ומנשה), והשבית מכל הארץ את עבודת אלילי הנכר. הוא הרג בחרב את כהני הבעל ושרף את עצמותיהם על הבמות. טיהור כזה לא היה מעולם בארץ ישראל.

יאשיהו אסף את כל שארית ישראל ירושלימה, וחגג עמם חג פסח שלא נחוג כמותו מימי שמואל הנביא.

על יאשיהו המלך מעיד הנביא "וְכִמְהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֶל ה' בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכָל תּוֹרַת מֹשֶׁה, וְאַחֲרָיו לֹא קָם כְּמֹהוּ" (מלכים ב כג כה).

בסוף ימי יאשיהו - עלה פרעה נכה מלך מצרים למלחמה נגד אשור על נהר פרת, וביקש לעבור דרך ארץ ישראל. יאשיהו סירב לבקשה ויצא נגדו למלחמה. יאשיהו נורה ונפצע אנושות, ומת זמן קצר לאחר מכן. מותו שבר ודיכא את עם יהודה, וירמיה קונן עליו קינות שנכתבו והיו לחוק בפי עם ישראל עוד שנים רבות לאחר מכן.

ליאשיהו היו כמה בנים ורבים מהם 'זכו' למלוך על ירושלים, אבל למרבה הצער בני יאשיהו לא הלכו בדרכיו הטובות. בני יאשיהו הידועים לנו היו יהואחז, יהויקים, צדקיהו ושלום¹.

לאחר מות יאשיהו - המליכו עם הארץ את יהואחז בנו על ירושלים. יהואחז לא זכה להאריך ימים על ממלכתו, ולאחר שלשה חדשים אסר אותו פרעה נכה שהיה עדיין עסוק במלחמתו נגד אשור והמליך תחתיו את אחיו יהויקים.

יהויקים מלך אחת עשרה שנה ובהן עבד עבודה זרה לרוב. בשנה החמישית למלכות יהויקים עלה עליו נבוכדנצר (שהיה בשנה השנייה למלכותו) וכבשו. יהויקים השתעבד לו, ובשנה השמינית למלכותו מרד. יהויקים עמד במרדו שלש שנים עד שנצחו נבוכדנצר, אסרו בנחושתיים והרגו. יהויקים נסחב מעבר לחומות ירושלים ונבלתו נקברה בקבורת חמור כדברי ירמיה (ירמיה כב ט). נבוכדנצר המליך על ירושלים את יהויכין תחת אביו יהויקים, וחזר לבבל. בבבל הבין נבוכדנצר שטעה כשהמליך את בן המלך המורד, וחזר לירושלים. הוא הגלה את המלך יהויכין שהספיק למלוך רק שלשה חדשים יחד עם משפחת המלוכה וחשובי העם, ביניהם יחזקאל הנביא ומרדכי היהודי. בגלות הזו לקח נבוכדנצר את כלי הזהב של בית המקדש וגנום באוצרות ממלכתו, ועל ירושלים המליך את צדקיהו בן יאשיהו (דוד יהויכין) והשביעו בה' שלא ימרוד בו. זו הגלות הראשונה, גלות יהויכין.

צדקיהו לא עמד בשבועתו ולאחר תשע שנים מרד נבוכדנצר, והוא מיהר לעלות עליו למלחמה. כעבור שנתיים וחצי נלכדה העיר, נחרב בית המקדש וצדקיהו גלה לבבל יחד עם שארית עם ישראל. זו הגלות השנייה, גלות צדקיהו.

בני ישראל גלו לבבל שבורים ורצוצים, מאוכזבים מנביאי השקר ששיטו בהם וכיזבו

1 בספר ירמיה כתוב "שָׁלֵם בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֶּלֶךְ תַּחַת יֹאשִׁיָּהוּ אָבִיו" (כב יא), ודעות רבות נאמרו בזהויו.

עד הרגע האחרון, אבל תקווה אחת עודדה את רוחם הנכאה. נבואת ירמיה. ידעו הגולים שבעוד כמה עשרות שנים ימלאו לבבל שבעים שנה והם ישובו לארצם. אבל דור הולך ודור בא, וגולי בבל זקנו והשתקעו בארצם החדשה. בניהם כבר לא כמהו לבנות את חרבות ציון, וגם להם בעצמם כבר היה נוח לשכוח את ירושלים השוממה.

שבעים למלכות בבל - משתה בלשאצר

נבוכדנצר הבבלי מת לאחר מלכות מפוארת בת ארבעים וחמש שנה, ובנו אויל מרודך מלך עשרים ושלוש שנים לאחר מכן. בסך הכל מלאו 68 שנים לבבל, וריח קץ שבעים השנים נישא באוויר. בלשאצר המלך החדש חיכה שנתיים, וכשראה שממלכתו נמשכת לאחר שמלאו שבעים שנה - הבין שנבואת ירמיה לא תתקיים עוד.² בלשאצר המאושר הוציא מגנזי הממלכה את כלי בית המקדש ועשה משתה גדול לחגוג את ביטול הנבואה. במהלך המשתה קיבל המלך מסר מהשמים בצורת יד שרשמה כמה מילים מוזרות על הקיר. בלשאצר הבין מיד שמסר זה קשור למלכותו ולמעשיו, ודניאל הזמן לאולם הסעודה לפתור את החידה. דניאל הוכיח את מלך בבל על גאוותו ורום לבבו, ועל השימוש בכלי בית המקדש במשתה ההוללות שלו, ואמר לבלשאצר שה' מכרית את מלכותו ומעביר אותה לידי פרס ומדי.³ באותו לילה נהרג בלשאצר בידי הפרסים ונבואת ירמיה על בבל התקיימה במלואה.

באותו זמן בדיוק יכולים היו בני ישראל להיגאל כדברי הנבואה "לְפִי מְלֹאת לְבָבְךָ שְׁבַעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם", אבל כאמור, בני ישראל לא דרשו את ציון והעדיפו להישאר בגולה. מפני שהנבואה לא נאמרה בלשון חד משמעית, נדחתה גאולת ישראל למועד אחר, שבו ימלאו שבעים שנה שהתחילו בנקודת זמן שונה.

2 יחד עם ירמיה ניבאו כאמור נביאי שקר רבים כחנניה בן עזור, שמעיה הנחלמי ועוד רבים כמותם, ושמא חשב בלשאצר שנבואת ירמיה על חורבן בבל וגאולת ישראל תהיה כנבואות השקר האחרות של התקיימו.

3 בניגוד לפיתרון חלומו של נבוכדנצר, כאן לא היה דניאל זקוק לזמן כדי להתפלל לה' שיסייע לו לפתור את כתב החידה, מפני שהוא מנה את השנים מתחילת מלכות בבל וידע שנבואת ירמיה אמתית והגיע סוף זמן בלשאצר למלך, וכשראה את חטאי הבבלים בליל המשתה - היה ברור לו שזה סימן מהשמים לנבואת ירמיה העומדת להתקיים.

שבעים שנה לכיבוש יהויקים - הצהרת כורש

אחרי שראינו שלא נגאלו ישראל במלאת שבעים לבבל, נעבור לתחנה הבאה שממנה אפשר להתחיל למנות: כיבוש יהויקים, שהיה בשנה השנייה לנבוכדנצר. שבעים שנה בדיוק לאחר שעבוד יהויקים - שנה אחת לאחר חורבן בבל, התפלל דניאל לה' את תפילתו. דניאל ידע שזה זמן ראוי לגאולה, אבל חשש שישראל יחמיצו את ההזדמנות הזו כמו שהחמיצו לפני שנה. דניאל בתפילתו התוודה והתפלל לה' שיסלח לעוונות עמו⁴ כדי לנסות להציל את המצב ולנצל את הרגע, ובאמת שנה לאחר מכן הצהיר כורש הראשון מלך פרס "כֹּה אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס: כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בֵּית בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה" (דברי הימים ב' לו כג). לכאורה רואים אנחנו קיום מושלם של הנבואה. נוסף על כך, הפסוקים מדגישים שהצהרת כורש הייתה כאשר כלו שבעים השנים שאמר ירמיה ("לְכָלוֹת דְּבַר ה' בְּפִי יִרְמְיָהוּ" שם, ובעזרא א א).

אבל כידוע לנו, העלייה בימי כורש הייתה דלה ומאכזבת. רק פשוטי העם והאנשים חסרי הייחוס עלו לארץ, וכל שאר העם שהספיקו להתבסס היטב בגולה העדיפו להישאר שם.

בני ישראל שלא רצו להיגאל הפסידו הזדמנות שנייה לגאולה, ובגללם, העולים המעטים שעלו לארץ נתקלו בקשיים רבים ובגויים טורדניים שכתבו כתב שטנה למלך פרס שיבטל את האישור לבנות את בית המקדש⁵.

האפשרות לגאולה השלימה נדחתה למועד הבא: שבעים שנה לגלות יהויכין.

שבעים שנה לגלות יהויכין - משתה אחשורוש

מלך פרס הבא - אחשורוש המוכר לנו ממגילת אסתר.

אחשורוש מנה את השנים מגלות יהויכין, והגיע למסקנה שבשנה השלישית למלכותו מלאו שבעים השנים. בשנה השלישית עשה המלך משתה לכל שריו

4 חלק מתפילתו: "אָנָּה ה' הָאֵל-הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָיו, חֲטָאנוּ וְעֹיִנוּ הִרְשָׁענוּ וּמִרְדְּנוּ וְסוּר מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ, וְלֹא שָׁמְעֵנוּ..." (דניאל ט ד-ו). פסוקים מתפילתו משולבים בסדרי הסליחות והתחנונים בימינו.

5 חכמינו ז"ל מדברים גם הם על חומרת העצלנות של גולי בבל. "ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא" (ברכות ד.). "אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא - נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו. עכשיו שעליתם כדלתות - נמשלתם כארז שהרקב שולט בו" (יומא ט:).

ועבדיו שנמשך כחצי שנה. לאחר מכן הזמין המלך את כל תושבי שושן עירו למשתה של שבוע כדי לחגוג את ביטול הנבואה. במשתה הוציא המלך את כלי המקדש ששדדו מלכי פרס מהבבלים, לבש בגדי כהונה לכבוד ולתפארת ושמח שמחה גדולה שהפעם בוודאי לא ייגאלו עם ישראל. בני ישראל נהנו מסעודתו של אותו רשע, שתו יין (כשר) במזרקי הקודש, והשתתפו במשתה שחגג את גלותם. באותו משתה, אחשוורוש היה צריך להיענש ולהיהרג כמו בלשאצר, אבל במקומו נהרגה ושתי אשתו, מפני שלו נכון עוד תפקיד חשוב בגאולת ישראל. באותה שנה הוחמצה ההזדמנות השלישית לגאולה.

מרדכי היהודי הבין שהוחמצה הזדמנות פז להיגאל, וידע שנותרה אפשרות אחרונה לתחילת המניין. גלות צדקיהו וחורבן ירושלים (11 שנה לאחר גלות יהויכין, דהיינו 11 שנה לאחר משתה אחשוורוש).

מרדכי היהודי ידע שנבואת ירמיה חייבת להתקיים, אבל הוא ראה באיזה שפל נמצא עם ישראל. כאשר הומלכה אסתר תחת ושתי (ארבע שנים לאחר המשתה), ידע מרדכי שזה חלק הכרחי מהגאולה הקריבה, ו'לעת כזאת הגעת למלכות'. הוא עצמו ניסה בכל כחו לעורר את דרישת המקדש. כאשר הגיע המן להרכיב את מרדכי על הסוס, מרדכי היה עסוק עם תלמידיו בהלכות קמיצה, כי בעוד שנתיים תחודש עבודת המקדש וצריך להתכונן אליה⁶.

מרדכי חשש מאד שהגאולה אכן תגיע, אבל רוב העם לא יזכו לראותה וימותו בגולה כמו שקרה בחטא המרגלים. כאשר גזר המן את גזירת ההשמדה על היהודים - היה זה בשנה השלוש עשרה לאחשוורוש, שהיא שנה או שנתיים לפני תאריך הגאולה האחרון, ומרדכי פחד שהנה, נפרע ה' מבני ישראל שהזניחו את בית המקדש. מרדכי סמוך ובטוח שהגאולה תבוא, ברור לו ש'רוח וְהַצְלָה יַעֲמוֹד לְיְהוּדִים מִמְּקוֹם אַחֵר' (אסתר ד יד), אבל איננו יודע איזה מחיר ישלם עם ישראל.

שבועים שנה לגלות צדקיהו - דריוש בן אסתר

לשמחתנו הרבה עם ישראל ניצל מהמן ומגזירתו, ובשנה השנייה לדריוש בן אסתר

6 לאחר חידוש העבודה, התמנה מרדכי היהודי לממונה במקדש (שקלים ה א).

- ניתן האישור הסופי והחלו ליסד את המקדש⁷. האישור ניתן שבעים שנה לאחר חורבן ירושלים והמקדש, וכאן התקיימה הנבואה 'מִלְאֵת לְבָבְלָ' על פי ההסבר של דניאל 'לְמִלְאוֹת לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַם'.

סיכום

הגמרא במסכת מגילה (יב.) שואלת כיצד ייתכן שירמיה ניבא על שבעים שנה לבבל ואילו ישראל נגאלו לאחר שבעים שנה מחרבן ירושלים. עונה הגמרא: 'לפקידה בעלמא'. כלומר: מקץ שבעים שנה לבבל פקד ה' את ישראל ובדק האם ראויים הם לגאולה, וכשראה את המצב, דחה את הגאולה להזדמנות הבאה.

יוצא מכך שלא בכדי ניבא ירמיה בלשון לא מוחלטת. כאשר אמר ירמיה 'לְפִי מִלְאֵת לְבָבְלָ' - הוא נתן לעם ישראל כמה אפשרויות לגאולה. או שבעים שנה למלכות בבל, או לכיבוש שכבש נבוכדנצר את יהויקים, או לגלות בבל הראשונה או לגלות השנייה. בכל תחנה פקד ה' את ישראל, עד שהגיע המועד האחרון שבו נגאלו באמת⁸.

"אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: תיפח עצמן של מחשבי קיצין, שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא - שוב אינו בא. אלא חכה לו, שנאמר (חבקוק ב ג): 'אִם יִתְמַהֲמָה חֶפְזָה לֹ' " (סנהדרין צז:).

יוצא מכך, שהטעות של בלשאצר ושל אחשורוש לא הייתה טעות בספירת השנים, שהרי הם מנו בדיוק רב את שבעים השנים, אלא טעותם הייתה במסקנה השגויה

7 זה לא קרה בשנה ה-14 לאחשורוש, מפני שהיו שנים מקוטעות בין המלכים והיה צריך להשלימן כדי להגיע לשבעים שנים שלמות.

8 עיקרון דומה יכול לעזור לנו לפרש את דבר ה' לאברהם בברית בין הבתרים "יָדַע תֵּדַע פִּי גֵר יִהְיֶה וְרַעַף בְּאָרֶץ לֹא לָהֶם וְעֶבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה... וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֲנִיחֵם..." (בראשית טו יג-טז). הנבואה הזו נאמרה גם היא בלשון שנותנת פתח למניינים רבים. לא נאמר לאברהם מתי מתחילות השנים להימנות, ובאמת ידוע לנו שבני ישראל ישבו במצרים מאתיים ועשר שנים בלבד. את ארבע מאות השנים מתחילים למנות מהולדת יצחק, ומעמידים את הפסוק 'בְּאָרֶץ לֹא לָהֶם' בירידת אברהם לגר.

יכול להיות שבאמת היו מועדים שונים שמהם אפשר להתחיל את המניין (כגון ירידת יוסף למצרים, ירידת יעקב ובניו, תחילת השעבוד...), אבל ה' בחר להחיש את הגאולה על פי המועד המוקדם ביותר.

שאליה הם הגיעו. הם חשבו שאם הגיע הזמן לפי חשבונם ולא קרה כלום - שוב לא יגאלו ישראל, אבל אנו יודעים שהגאולה יכולה להידחות למועדים מאוחרים, דבר ה' יקום לעולם ועוד יצמיח ה' קרן ישועה לעמו ויגאלם גאולה שלמה.